

ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИФОНИЯ В ПОЭЗИИ МУХАММАДА БЕННИСА

В статье рассматривается творчество современного марокканского поэта, прозаика, литературного критика и общественного деятеля Мухаммада Бенниса (род. 1948). На примере авторских переводов были проанализированы характерные особенности поэтических и критических текстов Мухаммада Бенниса, в частности вопрос языковой полифонии и билингвизма (арабский, французский языки) в текстах М. Бенниса.

Ключевые слова: Андалузия, касыда, литература Магриба, Мухаммад Беннис, поэзия в прозе, речь, современная марокканская поэзия, язык.

Rybalkin Sergii, PhD Student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LANGUAGE POLYPHONY IN THE POETRY OF MOHAMMAD BENNIS

The article deals with the poetry of modern Moroccan writer, literary critic and public figure Muhammad Bennis (born 1948) and studies in particular the issue of language polyphony and bilingualism (Arabic, French languages) in the texts of M. Bennis.

Key words: Andalusia, the Literature of Maghreb, Language, Muhammad Bennis, Modern Moroccan Poetry, Poetry-in-prose, Qasyda, Speech.

УДК: 821.161.2-32.09

Рибась О.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ СИЛЬВЕСТРА ЯРИЧЕВСЬКОГО ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ У НОВЕЛІСТИЦІ ПИСЬМЕННИКА

У статті досліджено особливості художнього мислення письменника на матеріалі малої прози Сильвестра Яричевського (збірок новел «На філях життя» та «Вірую!»). Авторський світогляд сформувався на початку ХХ ст. на ґрунті європейського модернізму. Виокремлено елементи художнього мислення автора та простежено їхнє відображення у новелістиці письменника.

Ключові слова: поетика, новелістика, художнє мислення, художнє бачення, художня перспектива, художня спрямованість, мотиви творчої діяльності.

Актуальність теми зумовлена тим, що розгляд зв'язку між мисленням митця та його безпосередньою реалізацією є плідним для дослідження

творчості письменника. Аналіз авторського художнього мислення дає розуміння творчого методу та особливостей його втілення у текстах, а також специфіки жанрології, стильових рис, сюжето- і характеротворення та способу образного викладу думки.

Метою дослідження є виявлення особливостей художнього мислення письменника та їхнього зв'язку з безпосередньою художньою реалізацією у творчості Сильвестра Яричевського на рівні поетикальної системи. Передбачається вирішення наступних *завдань*: простежити етапи становлення художнього мислення з огляду на закономірності розвитку стильових тенденцій української літератури межі XIX – XX століть і дослідити їх особливості на матеріалі новелістики обраного автора.

Мусимо констатувати, що ім'я Сильвестра Яричевського – талановитого та на свій час відомого у європейському літературному контексті (Відень, Австрія; Серет, Румунія) письменника межі XIX – початку XX століття – було несправедливо забутим упродовж наступних десятиліть, але зараз воно повертається до історії української літератури. Надзавданням розвідки є повернення уваги до постаті цього митця.

Предметом дослідження є художнє мислення С. Яричевського, яке знайшло своє відображення у його творчості на рівні індивідуальної поетики.

За літературознавчим визначенням, *художнє мислення* – назва синтезованого психічного процесу митця, результатом якого є мистецькі твори [4, 727-728]. Художнє мислення як вид художньої діяльності спрямоване на створення, а також на сприйняття та розуміння творів мистецтва. Оскільки значна роль у формуванні складних уявлень належить уяві та інтуїції, вони є головними механізмами художнього мислення [2, 97].

Дослідник Г. Ермаш стверджує: «Художнє мислення є одним з евристичних факторів творчого процесу в мистецтві» [1, 40]. З точки зору психології одиницею художнього мислення виступає образ, а його специфіку обумовлюють емоційність і символічність викладу.

Аналізуючи процеси образного відображення світу, дослідники використовують різноманітні терміни: «образне мислення» (Л. Григоровська, Є. Григорян та ін.), «образно-художнє мислення» (І. Карпенко), «художньо-образне мислення» (Н. Антоненко, Н. Стариченко та ін.), «художньо-образне (театральне) мислення» (І. Гальперін), «образно-асоціативне мислення» (Е. Бурвіна), «художнє мислення» (А. Андреев, Ю. Борев, О. Костюк та ін.). Принагідно до творів красного письменства найбільш вдалим нам здається поняття «художньо-образне мислення». Воно включає в себе створення художнього образу чи їх системи, що в залежності від виду мистецтва набувають своєїрідної знакової фіксації.

На думку Олени Поліщук [5], передумовами виникнення художнього мислення є наявність у певної особистості таких творчих чинників як:

- естетичного мотиву у творчості;
- рефлексивності через своєрідний внутрішній діалог, завдяки якому перетворюється своє «бачення» світу на знакову форму;
- символізації як репрезентація дійсності;
- інтуїтивності.

Митець розглядається як носій творчого мислення, а суть цього явища пов'язують з набутим досвідом і вродженими здібностями людини. Художньому мисленню властиве одночасне пізнання світу та його конституювання.

Щоб зрозуміти художнє мислення письменника, необхідно враховувати час та культурний зріз суспільства, у якому він жив. Європейський літературний процес кінця XIX – початку XX століття формувався в непростій ситуації зміни суспільних формацій та світоглядних орієнтацій. Злам епох зумовлює зміну настроєвих тенденцій та стимулює мистецькі пошуки. Австрійський модернізм мав назву «сецесіонізм» і був близьким до французького модернізму, однак не розвинувся настільки масштабно. Тут відбувалося схрещування абсолютно різних тенденцій від «мистецтва заради мистецтва» до натуралізму. Сильвестр Яричевський належав до так званої «школи Франка», а потім деякий час входив до гурту модерністів початку XX століття, живучи у Відні. Митець не сприйняв декадансу, водночас йому був близький австрійський модернізм.

У статті «Художнє мислення письменника як формотворчий чинник» Григорій Клочек виокремлює такі елементи мислення автора, як художнє бачення, художня перспектива, мотиви творчої діяльності та творча спрямованість [3]. На наш погляд, саме ці категорії найбільш повно характеризують основні специфічні риси художнього мислення. У творчості Сильвестра Яричевського воно виявляється на різних поетикальних рівнях, які ми розглянемо з цих позицій.

Художнє бачення є способом авторського світосприйняття. Звідси і важливий методичний принцип: пізнання художнього бачення автора має відбуватися через пізнання змалюваного ним художнього світу. *Художня перспектива* є важливим компонентом художнього світу письменника, а значить, і його художнього бачення. Г. Клочек пов'язує поняття художньої перспективи зі світоглядною, морально-етичною позицією автора, з його значущістю як творчої особистості. Художня перспектива визначається глибиною проникнення погляду письменника у дійсність, його здатністю бачити суть речей і явищ. Глибина бачення і розуміння письменником світу прямо обумовлює його систему прийомів створення художніх характерів [3].

У колі зацікавлень Сильвестра Яричевського знаходилися філософія, естетика, література, культура, наука (славістика), соціально-політичні питання, про що свідчить його діяльність – культурно-просвітницька, викладацька, письменницька, громадська. До його літературних інтересів можна віднести твори західноєвропейських, українських і російських авторів: Й.-В. Гете, Г. Струве, Г. Гауптмана, Ю. Словацького, Г. Сенкевича; Т. Шевченка, І. Франка, Н. Кобринської, С. Ковалева; О. Пушкіна, М. Лермонтова, І. Тургенева, Л. Толстого та інших. Це справило значний вплив на художнє мислення та, як результат, на вироблення авторського стилю та творчого методу письменника. Адже специфіка художнього мислення спрямована не тільки на осмислення дійсності, а й на якомога повніше вираження осмисленого.

Сильвестр Яричевський – автор творів різних жанрів: ліричних циклів («Наддунайські мелодії», «Строфи смутку і жалю», «Строфи сонця і надії» та ін.), збірок новел («На філях життя», «Горатинські оповідання», «З людського муравлиська», «Вірую!»), драм («Горемир», «Боягузи», «Лови на ловців», «Небесні співці» та ін.), поезій у прозі, а також публіцистичних статей («Борба з капіталом», «Співак обездолених, поневолених» та ін.). Звертаємося до аналізу новелістики, оскільки вона подає відображення руху художньої думки, яка у малій прозі може розвинути ширше, ніж у лириці, та в той же час подати бачення у більш концентрованій формі, ніж драматургія.

С. Яричевський – письменник громадського звучання. В аксіологічній парадигмі митця соціальні стосунки, загальнолюдські цінності та міжлюдські взаємини є найбільш значущими. Його новелістика здебільшого репрезентує людину в контексті соціальних процесів початку ХХ століття. Як зазначає М. Ласло-Куцюк, це здебільшого твори, позначені суворим реалізмом життя, типологічно близькі до прози І. Франка [6, 27]. Світ у текстах С. Яричевського дихає урбанізмом, відбиваючись у непростих долях людей.

Творча спрямованість письменника втілюється у певних, найбільш відповідних їй жанрових формах з екстраполюванням на ритміку, тропіку, композицію, утворюючи таким чином індивідуальну манеру письма. Твори С. Яричевського проявляють авторську спрямованість. Оповідання та новели зі збірок «На філях життя» і «З людського муравлиська» нагадують за структурою газетну хроніку, у якій проступають портрети із життя на фоні складних соціальних процесів, що почасти призводять до смерті, божевілля та інших катастроф. У той же час цикл «Горатинські оповідання» має зовсім іншу, розважальну настанову. Цикл «Вірую!» представляє новели з яскраво громадянським, часто патріотичним звучанням.

Збірка «На філях життя», зокрема, висвітлює широкий контекст взаємодії людей у суспільстві. У новелі «Свята книга» питання цінності розкривається

у протистоянні старого та молодого поколінь, минулого і теперішнього. Так у думках головної героїні Ульріхової звучить думка: «Дуже мудрі тоті люди тепер, але та мудрість не з чистого джерела» [6, 5]. Крім того, у творі піднімається питання віри в різних ракурсах: сліпа віра (Ульріхової), руйнування віри (від слів філософа про те, що книга, на яку вона молиться, «лютерська» – єретична), протидія віри та зневіри (розмова жінки з племінником), а також взаємодія науки та релігії: «О ви, учені, учені! Пощо заглядаєте все – усяди?.. Все повинаходили і потратили разом!.. Чом же ви крадете з наших сердець святі краплі побожності віри?» – каже Ульріхова [6, 13]. Проблема, якої торкається тут автор, – це моральний, аксіологічний, а в чомусь навіть екзистенційний вибір людини у кризових умовах.

Випробування світогляду для С. Яричевського є однією з центральних проблем. Так, у творі «Пан оберлейтнант» головний герой зник ділити світ за «кастовим» принципом: на медиків, правників, філософів, теологів, торговців та жандармів, а військових, відповідно, вивищував над усіма. Протиріччя між його світоглядом та поглядами жінки, яку він полюбив, стало трагічним та призвело до самогубства. Описуючи проблему, автор заглиблюється в неї сам і знаходить її художнє розв'язання, вкладаючи в уста героя гіпертрофоване поняття честі, яка вище за життя: «Далеко щасливіший за мене найбідніший – як то в нас повідають – «цвіль» від мене, офіцера. Він вже привик, що йому всякий краде честь, обшарпує немилосердно, то й жие, не турбуючись про нічо» [6, 24].

Мотиви творчої діяльності обумовлюють письменницьку спрямованість. Масштаб і художня якість створеного найчастіше визначається мірою автора потреби у самовираженні, що засвідчує наявність особистісного смислу творчого акту. На думку дослідників О. Івасюк та В. Бузинської, творчість С. Яричевського була спрямована на зображення ситуації зіткнення індивідуума з дріб'язковістю і банальністю доби, вираження несприйняття ілюзій міщанського суспільства, його моралі [7]. Адже письменник завжди пише про те, що вважає найбільш гостро актуальним, власне, про те, про що не може мовчати.

З позиції психології творчості можна розглянути новелу «В лавровім вінку (Елегія по літераті)» зі збірки «Вірую!». Текст побудований як оповідь від першої особи. Головний герой – «я» у тексті – розповідає як сторонній споглядач історію своєї смерті та похорону. Першопочаткова гумористична інтенція («Ангел страждальців повів мене в рай. Я навіть боявся там туди рватися, гадаючи, що для руських літератів нема й на тому світі раю» [6, 102]) з розвитком подій змінюється на трагедійно-драматичну, коли автор говорить про своє високе покликання: «До люду і для люду... пішов би я жити. Він стоїть того. Пішов би жити і ще раз з голоду вмерти...» [6, 105].

Це висловлення близьке і самому С. Яричевському, з чиїх уст неодноразово звучала думка про відповідальність письменника за творчу працю.

Тема наслідків творчої діяльності розкривається у новелі «Ох! Тоті романи!» зі збірки «На філях життя». Початок подібний до початку новели В. Стефаніка «Новина», де розповідь ведеться практично від трагічної розв'язки до виявлення її причин. У С. Яричевського перша фраза новели звучить подібним чином: «Вчора була в часописах новина: в однім селі Долішньої Австрії повісився одинадцятилітній хлопець, прочитавши Розеггерівий роман «Дикий стрілець»... Захотів пізнати сам на собі, чи по доконанім самовбийстві перейде в світ духів. Нова жертва романів!» [6, 42]. Композиційно новела побудована з трьох невеликих частин: перша стосується хлопчини, який повісився, та загальної критики романів, друга описує ситуацію в житті студента Сільвера Гнатенка, який повинен рятувати сім'ю, але не має на це коштів, і третя, у якій зазначається, що роман Гнатенка був виданий та приніс йому гроші. Сенсаційні романи, якими зачитується публіка, називаються отрутою, оскільки дають людині жити ілюзією. Таким чином, у новелі йдеться про зворотній бік письменницької праці, у питанні про те, як пишуться романи та наскільки деструктивно вони можуть впливати.

Поетика малої прози письменника виявляється і в особливостях мови творів, яка є палкою, емоційною, діалектно забарвленою та має елементи декору. На думку дослідників, у ній збережено ментальний синтаксис української інтелігенції початку ХХ століття, граматичні конструкції та барвистий словник, у складі якого адекватно сприймаються і архаїчні релікти, і діалектні вкраплення, і, нерідко, авторські екзотизми [7, 7].

Отже, у розкритті питання мислення митця важко обійтися без звертання до апарату гуманітарних дисциплін – філософії, естетики та психології творчості. Літературознавчий підхід Г. Клочека до проблеми художнього мислення як формотворчого чинника пропонує категоріальну базу для дослідження. Такі елементи як художнє бачення, художня перспектива, мотиви творчої діяльності та творча спрямованість виявляються у творах насаперед на рівні індивідуальної поетики.

Із цих позицій було розглянуто малу прозу Сильвестра Яричевського. Новелістика письменника має громадянське звучання та присвячена здебільшого проблемам урбанізму на рівні метального та фізичного виживання людини в місті. Митець тяжів до правдивого зображення, однак називати його реалістом немає підстав, оскільки автор прагнув до модерного, подеколи естетизованого вираження. Не сприйняв він і декадансу, водночас перейняв риси австрійського модернізму, або «сецесіонізму».

Збірки новел Сильвестра Яричевського «На філях життя» та «Вірую!» демонструють взаємозалежність художнього мислення письменника та його індивідуальної поетики. Аналізуючи тексти, спостерігаємо, що авторський світогляд, синтезуючи раціональне та чуттєве, втілює неповторний творчий задум. Виявлення залежності літературної техніки письменника від особливостей його художнього бачення виступає важливим методичним аспектом системного дослідження індивідуальної поетики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ермаш Г. Л. Искусство как мышление / Г. Л. Ермаш. – М.: Искусство, 1982. – 278 с.
2. Краткий словарь по эстетике / Под ред. М.Ф. Овсянникова. – М.: Просвещение, 1983. – 223 с.
3. Клочек Г. Художне мислення письменника як формотворчий чинник. Режим доступу до джерела:
<http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Klochek2.htm>
4. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 573 с. (Серія: Нота-бене).
5. Поліщук О. П. Художне мислення в контексті естетичної теорії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук: спец. 09.00.08 – естетика: рукопис / О. П. Поліщук. КНУ ім. Т. Шевченка, Київ, 2009. – 31 с.
6. Яричевський С. Твори: в 2-х т. / С. Яричевський / підгот. текстів, вступ. стаття М. Ласло-Куцок. – Бухарест: Критеріон, 1977; Т.2. – 509 с.
7. Яричевський С. Твори / Упор. та вступна стаття О. М. Івасюк, В. Є. Бузинської. – Чернівці: Букрек, 2009. – 304 с.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2014 р.

Рыбась О.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СПЕЦИФИКА ХУДОЖЕСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ СИЛЬВЕСТРА ЯРИЧЕВСКОГО И ЕЁ РЕАЛИЗАЦИЯ В НОВЕЛЛИСТИКЕ ПИСАТЕЛЯ

В статье исследуются особенности художественного мышления писателя на материале малой прозы Сильвестра Яричевского (сборники новелл «На філях життя» и «Вірую!»). Авторское мировоззрение сформировалось в начале XX вв. на почве европейского модернизма. Были выделены элементы художественного мышления автора и прослежены в новеллистике писателя.

Ключевые слова: *поэтика, новеллистика, художественное мышление, художественное видение, художественная перспектива, художественная направленность, мотивы творческой деятельности.*

Oksana Rybas, postgraduate student,
Philology Institute of KNU named after Taras Shevchenko

SPECIFICS OF SYLVESTER YARICHEVSKY'S ART THINKING AND ITS REALIZATION IN WRITER'S SHORT STORIES

This article make deal with specific features of art thinking on the material of Sylvester Yarichevsky's small prose (collections of short stories «Na fyljach zhyt-tja» and «Viruju!»). Author's outlook was formed at the beginning of XX century on the European modernism ground. The elements of author's art thinking were determined and analyzed in S. Yarichevsky's short stories.

Keywords: *poetics, storie, art thinking, art vision, art prospect, art orientation, motives of creative activity.*

УДК 821.162.1 Грабовський М.

Руденко І.В., к. філол. н.,
НА СБ України

ЛИСТУВАННЯ М. ГРАБОВСЬКОГО З Ю.І. КРАШЕВСЬКИМ: КРИТИЧНИЙ ОГЛЯД МОВИ ПОЛЬСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ СЕРЕДИНИ ХІХ СТ.

У даній статті проаналізовано кореспонденції літературного критика М. Грабовського до польського письменника ХІХ ст. Ю. І. Крашевського. Розглянуто ставлення теоретика до прозових творів Ю. І. Крашевського, визначено його місце серед митців польської літератури доби романтизму. З'ясовано певну змінність поглядів М. Грабовського протягом усього часу листування з польським письменником.

Ключові слова: *романтизм, письменницька майстерність, літературний твір, листування, народний епос.*